

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-4\(98\)-6-9](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-4(98)-6-9)

УДК 746.1 (Кролевець) (091)

Никифоров Андрій Михайлович,

кандидат педагогічних наук, скульптор, незалежна професійна діяльність,
м. Суми, Україна, novatatar@gmail.com

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ КРОЛЕВЕЦЬКОГО ТКАЦТВА

Статтю присвячено проблемі становлення художньо-ремісничої освіти на території України, яка станом на XVIII – початок XX ст. входила до складу Російської імперії. Основну увагу автором зосереджено на історії розвитку художнього ткацтва в місті Кролевеці Роменського повіту, яке в досліджуваний період стало провідним осередком виробництва художнього текстилю. Констатовано, що наприкінці XIX ст. Кролевець уславився текстильними виробами по всій Російській імперії і далеко за її межами. Виявлено та схарактеризовано фактори, які суттєво сприяли становленню професійної підготовки майстрів кролевецького ткацтва.

Ключові слова: народне декоративне мистецтво, художній текстиль, кролевецьке ткацтво, художньо-ремісничі освіта.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування вітчизняної мистецької освіти актуальною проблемою постає ретельне вивчення історії розвитку осередків народних художніх промислів та досвіду професійної підготовки майстрів традиційних художніх ремесел України XVIII – початку XX ст. Серед здобутків культурної спадщини українського народу вагоме місце належить кролевецькому художньому ткацтву. У цьому контексті важливим є дослідження процесу становлення художньо-ремісничої освіти на теренах підросійської України задля вивчення досвіду фахової підготовки майстрів традиційного декоративно-прикладного мистецтва.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Становлення художнього ткацтва у м. Кролевеці в контексті вивчення історії розвитку художньо-ремісничих осередків України в кінці XIX – на початку XX ст. розглядали М. Біляшівський, В. Воронцов, В. Доливо-Добровольська. Естетичні особливості кролевецьких текстильних виробів досліджували

українські вчені О. Боряк, Н. Саєнко, Є. Спаська, М. Селівачов. Технологію виготовлення кролевецьких тканих виробів описали В. Донченко-Хмара, І. Дудар, Л. Минтус, С. Нечипоренко.

Художньо-композиційні закономірності кролевецьких тканих рушників, їхнє значення у вітчизняній та світовій культурній спадщині висвітлюють сучасні дослідники З. Босик, А. Карась, І. Кобизький, Є. Кочерженко, Л. Федевич, І. Яніна та інші.

Мета статті: проаналізувати процес становлення професійної підготовки фахівців художнього текстилю в сфері ткацтва на теренах підросійської України XVIII – початку XX ст. Для поставленої мети необхідно виявити та схарактеризувати фактори, що сприяли формуванню художньо-ремісничої освіти на прикладі кролевецького ткацтва.

Виклад основного матеріалу. Історія кустарного виробництва XVIII ст. на землях підросійської України засвідчує появу художнього ткацького промислу в м. Кролевеці (Роменського повіту) у формі цехового об'єднання, що дало

можливість спрямувати зусилля на покращення естетичних та технічних показників виробів.

Розвідка П. Мусієнка (який дослідив книгу Управи ткацького ремесла міста Кролевеця за 1781 р. і назвав прізвища кролевецьких ткачів кінця XVIII ст. та описав їхні вироби) є на сьогодні найнижчою хронологічною межею відомостей про становлення кролевецького художнього ткацтва [8]. У книзі Управи записані майстри кролевецьких тканин і килимів, серед яких сім'я Андріїхи Оболонської та її четверо синів, котрі виробляли тканини для оздоблення інтер'єру та біло-червоні ткани рушники [8, с. 267]. У книзі зареєстровані й інші ткачі – кріпаки поміщиків Антона Милорадовича, Петра Ошевського, Петра Бутовича. Містяться записи про ткачів, вільних козаків за походженням, котрі теж виготовляли рушники [8, с. 270]. Ці записи свідчать, що: по-перше, ткацтвом займалися і кріпаки, і вільні селяни козацького походження; по-друге, ткачами були переважно чоловіки.

Відомо, що у XVIII ст. ткачі Кролевеця були об'єднані в цех. Дослідниця становлення художнього ткацтва у Кролевеці Є. Ю. Спаська зазначає, що точну дату створення цеху ткачів не з'ясовано, проте згідно з описом 1765–1769 рр., цех налічував сто душ із тридцяти чотирьох ткацьких дворів [11].

А. Карась стверджує, що до XVIII ст. художні ткани кролевецькі вироби мали незначне поширення на теренах підросійської України. Відомо, що у вказаний період кролевецькі ремісники ткали речі для побуту: обруси, килимки, рушники, божники, які реалізовували на місцевих ярмарках [5]. Отже, розвиток кролевецького художнього ткацтва у XVIII ст. характеризується:

- об'єднанням ткачів у цех;
- сімейним ткацьким виробництвом;
- участю у виготовленні виробів ткачів-чоловіків;
- реалізацією ткацьких виробів на місцевих ярмарках.

Подальший розвиток кролевецького художнього ткацтва (XIX – початку XX ст.) відзначився найвищим розквітом народної творчості; кролевецькі вироби розповсюджувалися по всій території Російської імперії і за кордоном.

Важливо зазначити, що в XIX ст. (час розвитку капіталізму в Російській імперії, коли був утворений великий Всеросійський ринок), у Кралевці щороку восени влаштовували ярмарки, на які приїздили торговці-скупники з багатьох міст країни. Розповсюдження кралевецьких виробів по території Російської держави сприяло значному посиленню попиту на них, внаслідок чого зростає кількість ткачів-ремісників. У працях дослідників В. Доливо-Добровольської, А. Караса, П. Воронцова зазначається, що за сорок років (1855–1895) у Кралевці чисельність майстрів ткацтва зростає у вісім разів, а отже, зростає і кількість тканих виробів [1].

Варто зазначити, що ткацтвом займалися переважно безземельні селяни, які іншого доходу не мали і були зацікавлені в нарощуванні виробництва. Переважно працювали цілими родинами, у виробничому процесі задіяні були навіть семи-восьмирічні діти.

Згідно з дослідженням В. Доливо-Добровольської [3] в XIX ст., залежно від завантаженості у ткацькому промислі, кралевецьких ткачів умовно можемо поділити на три групи:

- майстри, які працювали лише взимку, оскільки основним заняттям було сільське господарство;
- найбільші ткачі, вони крім родинних верстатів більше нічим не володіли й залежали від скупників і торговців (найчисельніша група);
- ремісники, котрі, крім ткацтва, мали інші джерела прибутку (наприклад, з будівництва чи торгівлі).

Окрему групу склали заможні ткачі, які з часом почали заробляти скуповуванням і реалізацією тканих рушників та придбанням сировини для їх виробництва. Такими торговцями-скупниками у Кралевці стали ткачі Риндіни [6]. Найвідомішим майстром кралевецького ткацтва вважається Леонтій Риндя, котрий створював орнаменти для рушників. Згодом почав возити ткані вироби на ярмарки. Бідні ткачі, зазначав І. Кобизький, могли придбати сировину для роботи в Риндіна, але зобов'язувалися здавати готові вироби тому ж Риндіну [4]. Згідно з іншими відомостями, Риндін давав сировину в борг, тим самим примушував здавати продукцію

тільки йому [11]. Безперечно, це давало значний прибуток, тому поступово Риндя почав вести лише торгівлю, став посередником між численними виробниками-ремісниками та покупцями-скупниками.

Як стверджує Є. Спаська, у середині XIX ст. син Леонтія Єремія Риндін став прикажником власника великої московської мануфактури Прибилова. Торгував пряжею й різним мануфактурним крамом у власній лавці. Згодом став настільки заможним купцем, поміщиком і відомим підприємцем, що зміг придбати татищівські лісові угіддя [11].

Таким чином, як показує аналіз літературних джерел, до Риндіних було неоднозначне ставлення. Проте активна діяльність підприємців Риндіних, їхня виставкова та організаційна робота великою мірою сприяли популяризації, розповсюдженню та реалізації кралевецьких виробів. Зокрема, у 1891 р. кралевецькі ткані рушники, представлені підприємцем Риндіним, були відзначені медалями: Бельгійської, Паризької, Лондонської, Туніської виставок та багатьох російських виставок і ярмарків [5]. Наприклад, на Кременчуцькій сільськогосподарській виставці 1896 р. кралевецькі ткацькі вироби здобули срібну медаль. Таким чином, маємо підстави стверджувати, що висока художня цінність кралевецьких тканих виробів була визнана і на території Російської імперії, і за її межами. За розвідками І. Кобизького, на початку XX ст. у Кралевці виготовляли знамениті ткані біло-червоні рушники, які привернули до себе увагу на всіх кустарних виставках [6].

Важливо зазначити, що на початок XX ст. великі колекції кралевецьких рушників зберігалися в Київському та Чернігівському музеях, у музеї імператора Олександра III в Петербурзі [8]. Отже, маємо підстави підкреслити, що на початок XX ст. кралевецькі ткані вироби почали експонуватись у художніх і краєзнавчих музеях.

Варто наголосити, що з 1 січня 1864 р. в Російській імперії відповідно до «Положення про губернську і повітову земську установи» почали діяти органи місцевого самоврядування, які виконували обов'язки з будів-

ництва шляхів, лікарень, шкіл, допомагали розвитку кустарних промислів. Губернське та Кралевецьке повітове земства підтримували ткачів-кустарів, сприяючи розвитку кралевецького ткацтва. Зокрема, у 1895 р. було відкрито кустарно-промисловий склад у м. Кралевці [3], який сприяв задоволенню великого попиту і на технічну допомогу ткачам-ремісникам, і на сировину, яку брали в кредит. Склад брав участь і в збуті виробів кралевецьких ткачів [1].

На підставі аналізу праць кралевецьких краєзнавців з'ясовано наступні функції кустарно-промислового земського складу:

- відпуск сировини і продаж її ткачам за готівку й у кредит;
- продаж сировини ткачам в обмін на готові вироби з доплатою за працю;
- виконання замовлень приватних осіб і установ;
- розпродаж текстильних виробів (переважно рушників) на близьких й віддалених ярмарках і виставках.

Місцеве земство допомагало ткачам поставити промисел на належний рівень і впорядкувати збут рушників, який провадили місцеві підприємці-скупники – колишні ткачі на чолі з Риндіним. Вони роздавали сировину ткачам, а після виготовлення з неї виробів платили тільки за роботу [11]. Вищезазначені факти вказують на протиріччя між кралевецькими скупниками та губернським земським складом в м. Кралевець за право реалізовувати ткані вироби.

З метою вдосконалення ткацького виробництва, підвищення продуктивності праці й заробітку майстрів за сприяння земства 1 грудня 1909 р. було відкрито Кралевецьку нижчу ремісничу школу з відділеннями ткацтва, гончарства, ковальської справи [7; 9; 10]. Принагідно підкреслимо: зазначена дата вважається започаткуванням професійної освіти на Кралевецьчині [2]. Школа художнього ткацтва у Кралевці – один із небагатьох навчальних закладів художньо-ремісничої освіти на теренах підросійської України, що не припинив діяльності до нашого часу попри зміни статусу, підпорядкування й офіційних назв. Нині фахова підготовка майстрів ткацького виробництва за професією

«Ткач ручного художнього ткацтва» в досліджуваному регіоні здійснюється на базі Крелевецького державного вищого професійного училища.

Висновки. У результаті наукового пошуку встановлено фактори, що сприяли відкриттю художньо-ремісничої школи з підготовки фахівців художнього текстилю в галузі ткацтва:

- розвиток капіталізму в Російській імперії, утворення єдиного російського ринку, що сприяв розповсюдженню крелевецьких тканих виробів по всій країні;
- підтримка губернським і повітовим земствами (організація участі крелевецьких виробів у виставках і ярмарках, навчання ткачів на нових верстатах тощо);
- значення кустарного складу (забезпечення сировиною та збуту виробів, надання кредитів, організація навчання, статистичні дослідження тощо);
- діяльність підприємців Риндиних;
- участь у ярмарках та виставках різних рівнів: місцевих, всеросійських, міжнародних;
- початок колекціонування традиційних виробів художнього ткацтва поціновувачами декоративного мистецтва;
- експонування крелевецьких рушників як виробів народної творчості у провідних музеях художнього та краєзнавчого профілю;
- високий рівень майстерності крелевецьких ткачів;
- популярність виробів крелевецького ткацтва в країні і за кордоном;
- відкриття художньо-ремісничої школи для вдосконалення ткацького ремесла (започаткування професійної освіти на Крелевеччині).

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні теоретико-методичних засад художньо-ремісничої освіти України XIX ст.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Воронцов В. Значение кустарных промыслов, общие условия их развития и меры по их поддержанию в России. Санкт-Петербург : Тип. В. Киршбаума, 1902. 220 с.
2. Гулей О. Крелевецькі текстильні традиції у сучасному культурно-мистецькому просторі. Функції дизайну в сучасному світі : *Матері-*

ли II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 22–23 берез. 2019 р.). Суми, 2019. С. 34–36.

3. Доливо-Добровольская В. Ткацкий промысел в Грайворонском и Крелевском уездах. *Отчеты и исследования по кустарной промышленности России*. Санкт-Петербург : Тип. В. Киршбаума, 1894. Т. 2. С. 80–88.

4. «І на тім рушникові...» / укладач Г. Романенко. Суми : Сумська обласна універсальна наукова бібліотека, 2012. 26 с.

5. Карась А. Крелевецьке ткацтво. Глухів : РВВ ГДПУ, 2008. 100 с.

6. Кобизький І. Роль династії Риндиних у розвитку крелевецького ткацтва. *Крелевецький вісник*. 2007. № 18. С. 7–8.

7. Минтус Л. Передача знань та вмінь з переборного ткацтва молодому поколінню у ДПТНЗ «Крелевецьке ВПУ». *Культурна спадщина України: сталий розвиток і національна безпека* : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 квіт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 49–51.

8. Мусієнко П. Тканини. *Історія українського мистецтва*. Київ : УРЕ, 1973. С. 265–275.

9. Найдено С. Техніки ручного переборного ткацтва в крелевецьких рушниках. *Збереження й популяризація традиційних ремесел: культурні практики* : Матеріали наук.-практ. конф. (м. Крелевець, 25 трав. 2017 р.). Київ, 2017. С. 228–234.

10. Пурига І. Виготовлення, композиція і орнамент тканого крелевецького рушника у XIX та на початку XX століття. *Збереження й популяризація традиційних ремесел: культурні практики* : Матеріали наук.-практ. конф. (м. Крелевець, 25 трав. 2017 р.). Київ, 2017. С. 240–245.

11. Спаська Є. Господарство крелевецьких скупників Риндиних. *Український історичний журнал*. 1962. № 5. С. 109–111.

References

1. Voroncov, V. (1902). Znachenie kustarnyh promyslov, obshhie usloviya ih razvitiya i mery po ih podderzhaniju v Rossii [The importance of handicrafts, the general conditions for their development and measures to maintain them in Russia]. Sankt-Peterburg : Tip. V. Kirshbauma.

2. Hulei, O. (2019). Krolevetski tekstylni tradytsii u suchasnomu kulturno-mystetskomu prostori [Krolevets textile traditions in the contemporary cultural and artistic space]. *Funktsii dyzainu v suchasnomu sviti : materialy II mizhnar. nauk.-prakt. konf. Sumy*, (pp. 34–36).

3. Dolivo-Dobrovolskaja, V. (1894). Tkackij promysel v Grajvoronskom i Kroleveckom uездah [Weaving in Greyvoron and Krolevets counties]. *Otchety i issledovanija po kustarnoj promyshlennosti Rossii: Vol. 2*, (pp. 80–88). Sankt-Peterburg : Tip. V. Kirshbauma.

4. «І на тім рушникові...» [«And on that towel...»]. (2012). Sumy : Sumska oblasna universalna naukova biblioteka.

5. Karas, A. (2008). Krolevetske tkatstvo [Krolevets weaving]. Kyuyiv : RVV HDPU.

6. Kobyzkyi, I. (2007). Rol dynastii Ryndynykh

u rozvytku krolevetskoho tkatstva [The role of the Rindin dynasty in the development of Krolevets weaving]. *Krolevetskyi visnyk*, 18, 7–8.

7. Myntus, L. (2017). Peredacha znan ta vmin z perebornoho tkatstva molodomu pokolinniu u DPTNZ «Krolevetske VPU» [Transfer of knowledge and skills in overbearing weaving to the younger generation at «Krolevets VPU»]. *Kulturna spadshchyna Ukrainy stalyy rozvytok i natsionalna bezpeka : materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv, (pp. 49–51).

8. Musiyenko, P. (1973). Tkanyny [Fabrics]. *Istoriya ukraiyins'koho mystetstva* (pp. 265–275). Kyiv : URE.

9. Naidenko, S. (2017). Tekhniky ruchnoho perebornoho tkatstva v krolevetskykh rushnykakh [Hand weaving techniques in Krolevets towels]. *Zberezhennia y populyaryzatsiia tradytsiinykh remesel : kulturni praktyky : materialy naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv, (pp. 228–234).

10. Puryha, I. (2017). Vyhotovlennia, kompozytsiia i ornament tkanoho krolevetskoho rushnyka u XIX ta na pochatku XX stolittia [Production, composition and ornament of woven Krolevets towel in 19th and early 20th century]. *Zberezhennia y populyaryzatsiia tradytsiinykh remesel : kulturni praktyky : materialy naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv, (pp. 240–245).

11. Spaska, Ye. (1962). Hospodarstvo krolevetskykh skupnykiv Ryndynykh [The farm of the Krolevets buyers of Rindin]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 109–111.

Никифоров Андрей Михайлович, кандидат педагогических наук, скульптор, независимая профессиональная деятельность, г. Сумы, Украина, novatatar@gmail.com
Из истории развития крелевецкого ткачества

Статья посвящена проблеме становления художественно-ремесленного образования на территории Украины, которая по состоянию на XVIII – начало XX века входила в состав Российской империи. Основное внимание автора сосредоточено на истории развития художественного ткачества в г. Крелевце Роменского уезда, который в исследуемый период превратился в ведущий центр производства художественного текстиля. Констатировано, что в конце XIX века г. Крелевец прославился текстильными изделиями как по всей Российской империи, так и далеко за ее пределами. Выявлены и охарактеризованы факторы, которые существенно способствовали становлению профессиональной подготовки мастеров крелевецкого ткачества.

Ключевые слова: народное декоративное искусство, художественный текстиль, крелевецкое ткачество, художественно-ремесленное образование.

A. M. Nykyforov, Candidate of Pedagogical Sciences, sculptor, self-employed, Sumy, Ukraine, novatatar@gmail.com

From the history of Krolevets weaving development

The article is devoted to the issue of arts and crafts education of formation in the territory of Ukraine, which in the XVIII – early XX century was part of the Russian Empire. The author focuses on the history of artistic weaving development in the town of Krolevets, Romny county, which in the period under review was a leading center for the production of artistic textiles in Ukraine as part of the Russian Empire.

The peculiarities of handicraft weaving production development in the XVIII century in Krolevets were revealed. They were characterized by integration of weavers into workshops, family weaving, participation in the manufacture of articles of weavers-men, the sale of weaving products at a local fair.

The period of the rise of Krolevets artistic weaving (XIX – early XX century) was highlighted. It was marked by the highest flourishing of folk art in the field of artistic textiles, when Krolevets products gained popularity and spread throughout the Russian Empire and abroad.

The main groups of weavers are defined depending on the workload in Krolevets weaving: artisans, who wove only in the winter because agriculture was the main occupation; the poorest weavers, who, apart from machine tools, had nothing more and depended on buyers; masters, who, in addition to weaving, had other sources of income.

The factors that contributed to introduction of arts and crafts education in the field of artistic textiles: development of capitalism in the Russian Empire; support for weavers from Zemstvo institutions; work of handicraft store; activities of business-buyers; participation of weavers in fairs and exhibitions at various levels; beginning of collecting and exhibiting woven products; high level of mastery of Krolevets weavers; popularity of original Krolevets weaving products in the country and abroad; opening of the Krolevets Handicraft School with a branch of weaving (1909).

Key words: folk decorative arts, artistic textiles, Krolevets weaving, arts and crafts education.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2020 р.

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-4\(98\)-9-20](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-4(98)-9-20)

УДК 7.021.5: [37.091.32 : 78] : 303.687

Гумінська Оксана Олексіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна, oksana.guminska.music@gmail.com

МОДЕЛЮВАННЯ УРОКУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ВЕРБАЛЬНІЙ ФОРМІ

У статті розглядається питання моделювання уроку музичного мистецтва, що може бути подано у вербальній формі. Представлено погляд автора щодо моделі уроку музичного мистецтва та її елементів, які включають: тему і цілепокладання; ресурсне забезпечення; структуру уроку; методи, прийоми на різних етапах уроку; очікувані результати. Запропоновані елементи дозволяють вчителю вибудовувати власні моделі уроку та представляти їх у вигляді плану, або конспекту, або технологічної карти. Для прикладу наведено розроблені автором зразки плану, конспекту, технологічної карти одного уроку в 3-му класі (тема уроку: «Фрески Софії Київської»).

Ключові слова: урок музичного мистецтва, модель уроку, план, конспект, технологічна карта.

Щоб стати справжнім фахівцем у галузі, необхідно створити в себе в голові велику кількість готових блоків, які дозволять вам приймати рішення швидше і краще...

(Девід Рок. «Мозок. Інструкція із застосування»)

Професійна діяльність учителя розгортається на уроці, у процесі якого вирішується низка освітніх завдань. Відповідно, вчитель обирає програму, підручники та педагогічний інструментарій – методику, технології і вибудовує урок, моделює його, продумуючи цілісність композиції, алгоритм подачі усіх його складових.

Моделювання широко застосовується в різних галузях і є загальнонауковим методом наукового дослідження. Загальне обґрунтування поняття «моделювання» здійснено в працях В. Афанасьєва, В. Венікова, Б. Глинського, О. Мещанінова, Л. Фрідмана, І. Фролова, В. Штоффа та ін.

У педагогіці висвітлено різні аспекти моделювання: структуризація навчального матеріалу, педагогічного процесу,

його компонентів – прогнозування, планування, управління, діагностики тощо (О. Дахін, Л. Коваль, В. Міхеев, А. Новиков, І. Подласий, В. Полонський та ін.).

Теоретичним підґрунтям моделювання уроку є праці Ю. Бабанського, М. Данилова, Б. Єсіпова, С. Іванова, І. Лернера, М. Махмутова, В. Онищука, О. Савченка, М. Скаткіна та ін., у музичній галузі – дослідження Е. Абдуліна, Т. Замятіної, Л. Масол, О. Ніколаєвої та ін. Розгляд можливостей моделювання уроку музичного мистецтва на основі універсальної моделі, представлення такої моделі у вербальній формі – у вигляді плану, конспекту, технологічної карти (на вибір учителя) на прикладі конкретного уроку в 3-му класі складає **мету статті.**

Моделювання (від фр. *modeler* – «ліпити», «формувати») – метод дослід-